

Shakespeare în românește

În întâiul meu articol publicat, sub acest titlu, în „Adevărul Literar“ Nr. 103 (din 3 Decembrie 1922), pomenind în trecătoare de polemica dintre d-nii N. Iorga și G. Topârceanu, cu privire la traducerea acestuia din urmă din „Visul unei nopți de vară“ de Shakespeare, am făgăduit că voi reveni asupra acestei polemici. Mă țin de cuvânt, deși, cum zice Hamlet, este primejdios a te băga în treburile, sau:

„E primejdios când firi mai mici
Se căd între spadele aprinse
A doi protivnici tari“.

Cum nu ating, prin nici un cuvânt, marile merite ale celor doi protivnici în scrierile românești, ci fac o critică de răsunet obiectivă, în dorința de a îndruma înțelegerea mai corectă a textului shakespearian, „mă bag în treburile“.

D. Iorga învinue mai întâiu pe d. Topârceanu că a făcut traducerea în proză, și aici sunt ca totul de părerea d-sale. Pentru motivele pe cari le-am arătat pe larg atât în sus-pomenitul articol din „Adevărul Literar“ cât și în prefata traducerei mele din „Julius Caesar“ 1) și „Hamlet“ 2) de Shakespeare.

Critica se opreste chiar la întâiele rânduri ale piesei, apuse de Tesu. D. T. le traduce așa:
„Patru zile ferice vor aduce o lună nouă pe cer, dar cât de încet desorește luna asta veche și mi-e tot amând dorințele ca o mănușă bătrână zăbovind neconștient moștenirea nedolilor“.

Versiunea aceasta este firește greșită și d. Iorga îi opune de a d-sale:

„Acum, frumoasă Ipolita, ceasul nunții noastre
S'apropie, patru zile ferice-aduce
O lună nouă, dar, vai, mi pare așa de necet
Că pier lumea veche! Ea mi zăbovese dorul
Ca o doamnă a Curtii (step-dame) ori o văduvă
Nedelung prăpădind venitul unui tânăr“.

Și d. Iorga întreabă: „ce caută mănușa cu nepoții, când e vorba aci de alte relații, ceva mai puțin morale?“

D. Topârceanu răspunde (în „Viața Românească“) referindu-se la alte traduceri. Așa pomeneste întâi traducerea lui St. O. Iosif, și această pentru că d. Iorga vorbește numai de „versiunile excelente după Schiller și după teatrul francez al secolului XVIII-lea de St. O. Iosif“, deci ni-l dă ca model de traducător al lui Shakespeare. Or, d. Iosif redă astfel pasajul cu pricina (reproduce după d. Topârceanu, căci nu cumsecă această tălmăcire a lui Iosif, și află acum pentru întâia dată de existența ei):

„Si mi tot amând dorul meu cel viu
Ca măsura bătrână care ronea
Prea mult din renta unui vitreg fu“.

Așa dar mănușa cu nepoții d-lui Topârceanu, curtezana d-lui Iorga, devin la St. O. Iosif măsura bătrână cu un vitreg fu!

D. Topârceanu mai aduce, în sprijinul versiunii sale, pe W. A. Schlegel, care traduce astfel:
„Er hält mein Schenken hin,
Gleich einer Witwe deren durrtes Alter
Von ihres Stiefsohns Renten lange sehr!“

De unde se vede că Iosif a tradus pur și simplu după Schlegel, cu o mică variantă.

D. Topârceanu, mai citează și pe Francisque Michel și Montégul, cari traduc:
„Elle retarde l'objet de mes vœux comme une marchandise ou une dotarière qui va consommant le revenu d'un jeune homme“ și conchide că între d. Iorga și Montégul și Iosif, preferă pe cel din urmă. Uită însă d. Topârceanu că în versiunea d-sale se deapartează mult și de acelea ale traducătorilor pe cari îi mobilizează contra d-lui Iorga!

Este timp să vedem și ce zice Shakespeare. Iată pasajul cu pricina:
„Now, fair Hippolyta, our nuptial hour
Draws on apace; four happy days bring in
Another moon: but, o, methinks, how slow
This old moon wanes! She lingers my desires
Like to a step-dame, or a dowager
Long withering out a young man's revenue“.

Mai întâi step-dame nu înseamnă mamă vitregă. Cuvântul step-vitreg, este întrebuit aici „prin falsă analogie cu step-child (copil vitreg), căci înseamnă văduvă“ 4) (Vezi: A. Midsummer-Night's Dream, edited by L. W. Lyde, 1909, nota 5, pag. 84).

Dowager dowarière în franceză, este, cum se știe, văduva care are folosința unei părți din averea soțului decedat. În America acest drept în averea mîscătoare ce lasă bărbatul, și ea are uzuricatul cât trăia, fie că avea copii ori nu, și orice vîrstă avea. Mai târziu acest drept, care avea multe neajunsuri sociale și economice, a fost redus. (V. Wharton's Law Lexicon v-o Dowager).

Înțelesul acestui pasaj este dar că luna întârzie dorul lui Theseu, cum se întârzie folosința venitului pe care tânărul (fiu) trebuie să o lase prea multă vreme văduvei tatălui său.

În ediția lui W. A. Wright (Oxford, 1907) se citează, ca analogie, următoarele versuri din Horațiu (Epist. I. 21, 22 „ut piger annus Pupill'is quos dura premit custodia matrum“).

Deaceia în ediția nouă a traducătorilor lui A. W. Schlegel, publicată sub egida Societății Germane Shakespeareane, de W. Oechelhäuser, și revizuită de Hermann Conrad (Stuttgart, 1905), pasajul cu pricina, este tradus astfel:

„Er hält mein Schenken hin,
Gleich einer Witwe, deren zähes Alter
Von ihres Sohnes Renten lange sehr.“

S'a înțeles dar fiul vitreg al lui Schlegel!

În traducerea mea, pe care am făcut-o încă în vara anului 1892 1), după stăruința lui L. L. Caragiale, (pe atunci Director General al Teatrului Național), spre a fi jucată cu prilejul intrării în Capitală a perochii Princiare, pasajul e redat astfel:

„Acum frumoasă Ipolita, ceasul
Căstoriei noastre vine repede,
Și patru zile ferice-aduce
O lună nouă, dar, vai, mi pare așa de necet
Imi pare vai! că scade luna nouă,
Ca văduva aceea care scade
Prea îndelung venitul unui tânăr“.

(Cuvântul wane = a scădea).
Cuvîntelor lui Theseu răspunde Hippolyta astfel:

„Four days will quickly steep themselves in night,
Four nights will quickly dream away the time,
And then the moon, like to a silver bow
New-bent in heaven, shall behold the night
Of our solemnities“.

D. Topârceanu traduce:
„In curând aceste patru zile se vor fi topit în noaptea
Patru nopți își vor fi destrămat în visuri timpul în urma lor.“

1) În editura Socec & Co.
2) Volumul I din Operile Alese ale lui Shakespeare, editura „Cultura Națională“.

Și atunci luna, ca un arc de argint zugrăvit de curând pe cer, va contempla noaptea serbărilor noastre de nunță.

D. Iorga subliniază părțile greșite din această traducere, și traduce astfel:

„Patru zile lute s'or confundă în noaptea,
Patru nopți vor duce lute visul vremii,
Și apoi luna ca un arc de argint
În ceruri încordat din nou va vedea noaptea
Solemnității noastre“.

Traducerea aceasta, făcută însă în versuri aritmetice, este neîndoiește mai bună decât a d-lui T. Dar în original nu se vorbește nici de un arc zugrăvit, ci de unul întins (nu încordat!) pe cer, și apoi se zice:

„Will dream away the time“

cecece nu putem reda decât prin perifrază, adică:

„Patru nopți vor face în curând să treacă în visuri timpul“.

D. Topârceanu nu mai răspunde d-lui Iorga la restul criticii sale ca să cruțe spațiul Revistei. Mă voi opri și eu, făcând încă o singură observație.

D. Topârceanu redă, de rândul acesta în versuri rimate (și talentul formel d-sa îl are în chip eminent), o declarație a țesătorului Bottom, unul dintre meseriașii Atenei cari se pregătesc a juca o piesă, de unul din ei compusă, în onoarea căstoriei Ducei Tesu. Bottom-Sveică, în traducerea mea, citează Shakespeare dă meseriașilor nume derivate din meseria lor, cecece este un însemnat element comic în piesa noastră, de care d. T. nu a ținut socoteală. Sveică dar, cel mai tembel dintre tovarășii lui, pe care Puck îl îmbrobodește cu un cap de măgar, ar vrea să joace toate rolurile, și mai vîrtos pe un „Ercle“, sau pe un tiran, și să facă toate harțapartea, și ca să dea o dovadă a talentului său de actor, declamă niște versuri absurde de invenția sa, un măcinis de cuvinte cu un patos caraghios. D. Topârceanu redă bucată, destul de bine, astfel:

Pietrele fulgerătoare
Cu izbiri îngrozitoare
Vor sparge încuierile
La toate închisorile
Când strălucind în depărtare
Al Aurorii mîndru car
Va da izbândă sau pierzare
Destinului barbar!

D. Iorga îi mustră pe d. Topârceanu că n'a tradus cuvînt cu cuvînt. Nu s'a născut încă meșterul Vraciu, care, în vreo limbă, s'a poată reda versuri rimate, cuvînt cu cuvînt, căci rima este un hotar peste care nu poți trece și cel mai bun traducător este acela care poate reda în rama versului, înțelesul și spiritul poeziei în cât mai apropiate echivalențe.

Traducerea germană de Schlegel, revizuită de Gandolf, sună astfel:

Der Felsen Stoss
Ihr wild Getos
Bricht bald das Schloss
Des Kerkers auf
Und Phibbus Rad
Beginnt den Pfad
Und mit ihm naht
Des toten Schicksals Lauf

Și această traducere este departe de a fi literală. Traducerea d-lui Topârceanu are poate osurul de a fi prea poetică. D. I. numește însă această expectorație a bietului Sveică, „o bucată delicată“. S'o vedem în original:

The raging rocks
And shivering shocks
Shall break the locks
Of prison gates;
And Phibbus' car
Shall shine from far
And make and mar
The foolish fates“.

Eu am tradus:
„Turbatele stînci
Furioasele brînci
La temnițe adânci
Vor sparge porți,
Și al lui Phibbus car
Sclipi-va cu jar
Și vai s'amar
De nebunule sorti“.

De unde se vede că traducerea d-lui T. este prea poetică, căci bietul Bottom, habar n'are de „Aurora“, ci în locului lui Phoebus, cum vrea d. Iorga, ne dă pe — Phibbus!

ADOLPHE STERN

N. B. În articolul viitor voi vorbi de polemica Iorga-M. Dragomirescu, privitor la traducerea din „Romeo și Julieta“.

MARCEL IANCU. — Doam.

SINUCIDERE

din
Cântări pentru Pasărea Albastră
de Claudia Millian

Primește sulțu-mi să ți se'nchine,
Tovarășe ce'n bibie ești Cer,
Și circumsozii în line înjintul
Sălășuind toane de mister.

În apa ta vin sulțele să se scalde,
Când nopțile sunt negre și sunt calde...

Lunecă vise imperiu-ți de cobalt
Și vreau să mă ridic pînă la time:
Spre seceră ca spicul cel de grâu,
Când secerișul stăpînirii vine.

Pe lanul tău mă chiamă grăul proaspăt
În artoșe și azime turnal,
Și'n apa ta, mă cheamă și mă'nbie
Șobârtele cu ochiul instelat.

Pe lanul tău, cu snopi și bestii rare,
Se'naltă lună nouă și lăi-ășă
Și arcu ei mă prinde și mă cheamă
Cu scînteier de seceră și coasă.

Și vreau să mă ridic pînă la ea,
Să-mi lunec capul sub tălășul ei...
Și prăvălit ca un bolnă în noaptea,
Să și scuture toșorul în scînteii.

În apa ta, poți sulțele să le'neci,
Când nopțile sunt albe și sunt reci...

CLAUDIA MILLIAN

Cîntece

I

Frumoasa mea cu ochi ca marea
Cu părul tors în raza lunii
Ce dor te cheamă pe cărarea
Pe unde freamătă gorunii?

De ce ți-e țafa'nlăorimată
Iar gîndul dus ca'ntr-o visare
Și tremuri toată'njorată
Cu ochii țintă pe cărare?...
Frumoasa mea necunoscută
Ce-astepti pe arazul tău să-ți vie,
Iubirea ta-i povestează
Ce-o țin în inima-mi pusie...

II

Frunzuliță din răzor
Frunză de năvalnic,
Sus pe culme la pripor
Cîntă cucul jalnic.

Frunzuliță din răzor
Frunzuliță lată,
Cîntă cucul la pripor
Trist ca niciodată.

Frunzuliță din răzor
Zmăntură n durgă
Cîntă-mi cucule de dor
Jalea să mă'ajungă.

I. Cernetz

RELATIVITATEA UNIVERSALĂ

Știința și Morala

VII

Înainte de a continua expunerea legăturii dintre știință și morală, trebuie să repet, cel puțin am arătat de altfel și într'un capitol precedent, că nu tot ce au gândit oamenii mari trebuie să ne pară extraordinar și nici să fim sugestionați a desconsidera pe unii gânditori cari o cupă în mintea publicului un loc prea obscur.

Căci scriitorii morți astăzi în mizerie și cari au risipit idei îndrăznețe în simple conferințe sau articole publicate în reviste modeste, nu vor fi desgroați de caracterele viitorului și puși în adevărata lor lumină.

Kant a fost unul din cei mai mari gânditori ai veacurilor. Kant a spus însă și multe lucruri atât de bizare încât ne miră cum un om atât de mare s'a putut coborî la un nivel de gândire atât de îngust. Bunăoară acest mare filozof e citat de mulți antifemeiști pentru celebra lui afirmație (un fel de lapsus linguae) că „femele nu vor învăța niciodată geometria“ (!).

Dacă ar învia bietul Kant ar vedea că la Universitatea din Iași există o profesoră ilustră, d-na Vera Myller, doctor în Matematici din Goettingen, apoi ar afla de celebra matematiciană a veacului trecut, Sofia Kowalevsky, fost profesoră la Universitatea din Stockholm, de Sophie Germain creatoarea Fizicii matematice și câte alte ilustre matematiciene care au învățat mai multă geometrie cât se putea ști pe vremea lui Kant.

Oamenii celebri pot face afirmațiuni mai puțin celebre și nu e motiv să fie desconsiderați gânditorii modesti.

În ziua de 17 Februarie 1915 avu loc la societatea „Prietenii Științei“ din București, conferința astronomului Victor Anestin asupra științei și moralei, care a ținut câteva ore și a fost urmată de vii discuțiuni ale membrilor societății (între alții au luat cuvîntul d. prof. G. Titelca, președintele societății, regretatul Șt. Hepties, eruditul academician, d. prof. Hurmuzescu, directorul Institutului Electrotehnic ș. a. cari au adus elogii lui Anestin și au complectat îndrăznețele sale afirmațiuni).

IDEILE LUI ANESTIN

„Cei mai mulți dintre învățații moderni sunt îndrăgitați ca între știință și morală nu pot să existe decât legături indirecte, mai ales de când un învățat de seamă, dublat de un filozof, Poincaré, a afirmat aceasta printr'un mic, dar interesant, studiu.“

Se poate lesne închipui că dacă învățații renunță la singurii la cinstea de a găsi o temelie sigură pentru morală, nu se va mai găsi nimeni care să încerce o asemenea căldire. Filozofii cari iubesc încă poezia filozofică speculațiunile transcendentele și de cele mai multe ori divagațiunile metafizice, fiți siguri că nu se vor grăbi să înrudiască știința cu morală. Și iată sărmana morală răătăcind fără adăpost, un fel de evreu rătăcitor al veacurilor!

La început avusese ea o temelie: religiuinile; începînd cu cele mai vechi, se îngrășiră ele de întocmirea legilor morale și astfel auveau o sancțiune, cea divină. Era cineva, acolo sus, care făcuse deosebirea dintre ce e bine și ce e rău și care răspătaea sau pedepsea.

Cu trecerea timpului însă, religiuinile nu au mai avut puterea lor de odinioară și tocmai crearea în zilele noastre a nenumărate secte, indică zdruncinarea credinței multora. De multă vreme însă începuse să se caute pentru morală o altă bază decât cea religioasă.

N'a fost un filozof care să nu fi găsit o asemenea bază și fără să fac un rezumat plictisitor al acestei teme filozofice, vă pot aduce aminte că un Kant găsisse acel „imperativ categoric“, un fel de intuițiune, de duh sfînt, care ne spune să facem sau să nu facem cîntare acțiune. Păi și melancolicului Schopenhauer i-a trebuit o bază pentru morală sa: mila.

Ultima încercare s'a făcut cu Știința; s'a încercat să se dea moralei o bază științifică și nu s'a reușit, spre marea mulțumire a celor care nu iubesc știința.

Poincaré, în studiul pe care l'am citat și care poartă chiar titlul „La morale et la science“, spune că știința poate să dea moralei cel mult un ajutor indirect, dar admite în același timp că mai tîrziu se vor adapta una alteia.

Dacă nu ar fi nici-o apropiere între aceste 2 noțiuni, cum oare s'ar putea adapta una alteia? Ar fi mai lesne să presupunem că între ele există de pe acum o mare apropiere și că știința în adevăr s'a servit de drept temelie moralei. Ar fi însă o îndrăzneală poetică.“

Am subliniat ideea îndrăzneală a lui Anestin și rugăm cititorul să ne permită a mai reproduce câteva pasaje în care Anestin intră în detalii după ce s'arma cu mult curaj idoli ideilor preconceptuate, căci puținii intelectuali se pot dezrobi de jugul erorilor grave ale relativității inerției convenționale. Să urmărim de aproape expunerea lui Anestin cu aceeași răbdare cu care auditorul său (compus din profesori universitari, academicieni, muncitori autodidacți, studenți, ș. a.) l'a urmat într-o săliță a Azilului Teodora Cazzavilla de pe cheul Dâmboviței, unde regretatul apostol al științei și ținea conferințele.

„Pentru cercetarea noastră, care are multe piedici în cale, multe obiecțiuni, e nevoie de o anchetă ce s'ar pare a început cu nu are legătură cu chestiunea de care ne preocupăm. Vom vedea însă aceasta mai tîrziu Drumul e greu, e lupta contra a nenumărate idei preconceptuate, în contra multor idoli, de care nu te atingi fără pericol. Admiteți, nu e așa, ca orice meserie, orice profesiune, imprimă asupra caracterului ceva general și particularități care te fac de multe ori să ghicești meseria sau profesiunea unui individ, fără să-l cunoști.“

Grav ca un profesor, entuziasmat ca un artist, înjurat ca un birjar... sunt expresiuni ce revin des în conversație.

Arta și Știința își împart imperiul lor asupra oamenilor. Să facem o mică comparație, să vedem întrucît influențat arta asupra artiștilor și știința asupra învățaților. E interesant nu e așa? Nu e vorba de opera lor ci de viața lor, de moralitatea lor.

Voi lua din domeniul Artei nume ilustre și tot așa din domeniul Științei“...

Vom continua în numărul viitor să expunem teza lui Anestin și apoi vom face critica ei în lumina supremă rațiunii, continuînd apoi expunerea înainte a fenomenelor relativității universale.

L. FLORIN

